

Bożena Dziemidok

System partyjny V Republiki Francuskiej

Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio K, Politologia 1, 139-149

1994

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Bożena DZIEMIDOK

System partyjny V Republiki Francuskiej

The Party System in the Fifth French Republic

Francja jest państwem, które w okresie powojennym przeszło ewolucję od klasycznego systemu wielopartyjnego do systemu dwublokowego.¹ Główną cechą francuskiego systemu partyjnego V Republiki jest bipolaryzacja sił politycznych, wyraźny podział na prawicę i lewicę. System ten najczęściej bywa określany jako wielopartyjny ustabilizowany (dwublokowy).², charakteryzujący się istnieniem trwałych koalicji partyjnych, zdolnych do zwycięstwa w wyborach (uzyskania większości w parlamencie) i utrzymania trwałych, stabilnych rządów. Niektórzy komentatorzy uważają, że francuska stabilna bipolaryzacja bardziej przypomina system dwupartyjny niż wielopartyjny, dlatego na przykład R. G. Schwartzberg nazywa tę wielopartyjność umiarkowaną — „stopniem pomiędzy wielopartyjnością całkowitą a dwupartyjnością”.³

Podwójny stopień polaryzacji francuskich partii sugeruje pojawienie się podsystemów partii (*sous-systèmes de partis*), powodujących interakcje na dwóch szczeblach: wewnątrz podsystemów prawicy i lewicy oraz w syste-

¹ Por. W. Skrzydło, *Ustrój polityczny Republiki Francuskiej*, [w:] E. Gdulewicz, W. Kręcisz, W. Skrzydło, W. Zakrzewski, *Ustroje państw współczesnych*, Lublin 1992, s. 127; W. Skrzydło, *Ustrój polityczny Francji*, Warszawa 1992, s. 65.

² Por. A. Jamróz, *Francja*, [w:] *Systemy polityczne rozwiniętych krajów kapitalistycznych*, pod redakcją A. Jamroza, Warszawa 1989, s. 153-154; M. Sobolewski, *Partie i systemy partyjne świata kapitalistycznego*, Warszawa 1977, s.458.

³ Por. R. G. Schwartzberg, *Sociologie politique*, Paris 1974, s. 532-543.

mie globalnym.⁴ Rozróżnienie to ukazuje dwupoziomowość relacji między francuskimi partiami.

Charakterystyczną cechą systemu partyjnego III Republiki była wielopartyjność oraz istnienie dwóch ekstremów: prawicy i lewicy.⁵ Bloki te nie znajdowały płaszczyzny porozumienia, żadne z nich nie było w stanie osiągnąć większości w parlamencie, dlatego siłą utrzymującą reżim było centrum.⁶ Przy wielości, płynności i słabej organizacji partii politycznych III Republiki rządy musiały być koalicją różnych tendencji; przewaga zaś parlamentu i ambicje ministerialne parlamentarzystów doprowadziły do ogromnej niestabilności rządów.⁷

W IV Republice również istniała wielopartyjność, ale istotne znaczenie posiadało sześć dużych formacji politycznych. Żadna z nich jednak nie zdołała zdobyć pozycji dominującej, rządy sprawowały nietrwałe koalicje partyjne⁸

Strukturę francuskiego systemu partyjnego, istniejącego w latach 1978–1986 można zilustrować sugestywnym określeniem M. Duvergera „dwubiegunowy kwadryl” (*le quadrille bipolaire*).⁹ W ten sposób nazwane zostały cztery partie — połączone dwoma, względnie stabilnymi sojuszami — na przemian sprawujące władzę.

Przeobrażenia, które doprowadziły do powstania tego systemu, ukazały całą złożoność procesu ewolucji francuskich partii politycznych. Zniknęły stare partie (MRP, CNIP), pojawiły się nowe (np. PSU, MRG), z których wiele kilkakrotnie zmieniało nazwę (np. gaulliści). Blok centrowy stale tracił swoje znaczenie, aż całkowicie zaniknął; partie centrum początkowo pragnęły pozostać niezależne, lecz aby ocalić swój byt zmuszone były wejść do obozu prezydenckiego. Cztery, główne obecnie partie przechodziły zmienne koleje losu, np.: komuniści, posiadający największą partię w IV Republice, powoli schodzą z areny politycznej; socjaliści, po kryzysie lat sześćdziesiątych, zbudowali najsilniejsze francuskie ugrupowanie.

Niestabilność francuskich partii wielu komentatorów usprawiedliwia zmiennością głosowania wyborców, ciągłymi modyfikacjami decyzji elekto-

⁴ Por. J. et M. Charlot, *L'action politique*, [w:] M. Grawitz, J. Leca, *Traité de science politique*, t. III, Paris 1985, s. 512.

⁵ Por. J. Chapsal, *La vie politique en France de 1940 à 1985*, Paris 1984, s. 21.

⁶ Por. M. Sobolewski, *Od Drugiego Cesarstwa do Piątej Republiki*, Warszawa 1963, s. 68; M. Duverger, *La démocratie sans le peuple*, Paris 1967, s. 74.

⁷ Por. J. Baszkiewicz, *Historia Francji*, Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk 1974, s. 611.

⁸ Por. W. Skrzydło, *Istota przemian polityczno-ustrojowych powojennej Francji (IV i V Republika)*, Lublin 1963, s. 87.

⁹ Por. M. Duverger, *Le système politique français*, Paris 1986, s. 468.

ratu.¹⁰ R. Rose i D. Urwin, analizując rezultaty wyborcze około 100 partii w 19 krajach w okresie 25 lat po drugiej wojnie światowej, stwierdzili, że we Francji istnieje największa niestabilność poparcia elektoratu.¹¹ Fluktuacja wyników głosowań nie jest jednak rezultatem chwiejności zachowań na poziomie indywidualnego elektoratu. Źródła zmienności sukcesów wyborczych francuskich partii tkwią w specyficznym charakterze systemu partyjnego Francji. Spowodowane są manewrami elit partyjnych: tworzeniem koalicji wyborczych, posługujących się różnymi, zmieniającymi się etykietami, połączeniami ugrupowań, które wcześniej konkurowały ze sobą.¹² Zawieranie różnorodnych, często sprzecznych ze sobą porozumień wyborczych wprowadza zamęt w statystykach rezultatów wyborczych, nie wpływa natomiast na gruntowną zmianę stosunku wyborców do określonej partii. Wprost przeciwnie, przeprowadzone sondáže wykazały, że od 1958r. istnieje we Francji stale nasilająca się tendencja do identyfikowania się obywateli z konkretnymi partiami.¹³ Tę legitymizację partii wyjaśnić można poparciem obywateli dla systemu politycznego i partyjnego V Republiki (prezydencjonalizacja i personalizacja reżimu, rządy alternatywne, zmniejszenie się liczby partii).¹⁴

Dwa francuskie bloki partyjne odpowiadają fundamentalnym podziałom opinii narodów Europy na konserwatywną i liberalną prawicę oraz socjalistyczną i socjaldemokratyczną lewicę.¹⁵ Obie te tendencje we Francji są znów rozdzielone rzadko występującymi zjawiskami: prawica, istnieniem bonapartyzmu w tradycji francuskiej; lewica — partią komunistyczną.¹⁶

Pole prawicy zajmują dwie wielkie partie: Zgromadzenie na rzecz Republiki (RPR) i Unia na rzecz Demokracji Francuskiej (UDF). Należy odnotować, że żadna z nich nie ma w nazwie terminu „partia”, pejoratywnie odbieranego przez opinię publiczną. Struktury obu formacji są różne: RPR jest partią masową, UDF to federacja partii kadrowych o słabej organizacji. Ugrupowania te posiadają zbliżone programy i podobną klientelę wyborczą.

¹⁰ Por. Ph. E. Converse and R. Pierce, *Political Representation in France, Cambridge Massachusetts and London England 1986*, s. 42; V. Wright, *The Government and Politics of France*, Essex 1983, s. 163.

¹¹ Por. R. Rose and D. Urwin, *Persistence and change in western party systems since 1945*, „Political Studies” 18, 1970, ss. 287-319.

¹² Por. Converse and Pierce, *Political...*, s. 42 i 67.

¹³ Por. J. Charlot, *La transformation de l'image des partis politiques français*, „Revue Française de Science Politique”, nr 1, février 1986, ss. 5-6.

¹⁴ *Ibid.*, ss. 6-7

¹⁵ Ważnym i kontrowersyjnym zagadnieniem jest obecnie podział na prawicę i lewicę, jego kryteria, desygnaty, zasadność. Zob. na ten temat: G. Ulicka, *Demokracje zachodnie*, Warszawa 1992, ss. 126-129

¹⁶ Por. Duverger, *Le système...*, ss. 468-469.

Francuska lewica, podobnie jak w całej Europie Zachodniej, to przede wszystkim socjaliści. W przeciwieństwie jednak do zdecydowanej większości innych państw europejskich, ważne miejsce we francuskim życiu politycznym od połowy wieku zajmuje partia komunistyczna.

Mniejsze partie pozostają z wielkimi w różnych stosunkach. Niektóre zawierają z nimi sojusze wyborcze, dzięki czemu posiadają własnych deputowanych w Zgromadzeniu Narodowym (np. MRG z PS), inne utrzymują swoją niezależność. Samodzielne pozostają najczęściej partie ekstremalnej prawicy (np. Front Narodowy J. M. Le Pena) lub ekstremalnej lewicy, permanentnie istniejące na francuskiej arenie politycznej (np. anarchiści, trockiści, itd.).

Francuska dwublokowość, w której cztery główne partie zjednoczone są w parach, implikuje istnienie trwałej większości parlamentarnej. Obecnie system ten jest zagrożony przez rozwój i wzrost wpływów partii nowych sił na ekstremalnej prawicy (FN) oraz przez cofanie się FPK na pozycje ekstremalne.¹⁷ Dalszy spadek wpływów FPK spowodowałby zmianę bipolarnego charakteru układu sił pomiędzy prawicą a lewicą. Nastąpiłoby zburzenie równowagi pomiędzy dwoma opozycyjnymi blokami, a także wewnątrz każdego z nich. Uległby zmianie także doktrynalny charakter sporów, „opozycja między prawicą a dotychczasową, programowo antykapitalistyczną lewicą przekształciłaby się w opozycję między prawicą a reformistyczną, socjaldemokratyczną lewicą”.¹⁸

System bipolarny kształtował się we Francji przez 16 lat, od 1958 do 1974r., w okresie tym nastąpiła polaryzacja prawicy wokół gaullizmu i lewicy wokół partii socjalistycznej. W latach 1978–1981 bipolaryzacja osiągnęła swoje apogeum.

Pierwsza tura łączenia się prawicy miała miejsce w 1958r., kiedy to podczas wyborów parlamentarnych prawicowe ugrupowania masowo poparły de Gaulle'a. W Zgromadzeniu Narodowym znów jednak rozdzieliły się, najpierw z powodu kwestii algierskiej, następnie referendum w sprawie wyboru prezydenta Republiki w wyborach powszechnych. W 1962 r. gaulliści wraz z Niezależnymi Republikanami — ugrupowaniem utworzonym poprzez wyłamanie się giscardystów z tradycyjnej prawicy — zdobyli większość w Zgromadzeniu. RI musiało dostosować się do warunków współpracy z potężnym sojusznikiem, lecz jednocześnie skutecznie uzyskiwało samodzielność. Niezależni Republikanie utworzyli w Zgromadzeniu autonomiczną grupę, w 1966 r. powołali do życia partię FNRI. Po odejściu generała de Gaulle'a w 1969 r.

¹⁷ Por. Duverger, *Le système ...*, s. 483.

¹⁸ A. Jamróz, *System partyjny współczesnej Francji*, Warszawa 1990, s. 353.

i objęciu stanowiska prezydenta przez G.Pompidou, V.Giscard d'Estaing umacniał swoją pozycję i realizował politykę otwarcia w kierunku centrum. Przyłączanie się centrystów do rządowej większości nastąpiło w trzech etapach: w 1969, 1973 i 1974 r. Zwycięstwo VGE w 1974 r. stanowiło płaszczyznę jedności giscardystów i centrystów, ugrupowania te mogły jednoczyć się wokół nowego, afirmującego centrum prezydenta. Utworzenie UDF w 1978 r. było ostatnim aktem zespolenia niegaullistowskiej majoritè i ukonstytuowania się polaryzacji prawicy.

Gaullizm wpłynął także na przeobrażenia wewnątrz bloku lewicy. Odradzanie się lewicy, słabej i niezorganizowanej na początku V Republiki, było procesem trudnym i powolnym z powodu jej małej zdolności przystosowania się do nowych zasad konstytucyjnych oraz głębokich wewnętrznych podziałów.¹⁹ W jednoczeniu się lewicy istotną rolę odegrał jeden polityk — F. Mitterrand, pochodzący z małej grupy centrystów w IV Republice (*Union démocratique et socialiste de la résistance*, UDSR). F.Mitterrand kandydował w 1965 r. na stanowisko prezydenta, uzyskał poparcie socjalistów i komunistów i stał się w ten sposób liderem opozycji. Klęska SFIO i nieudane próby utworzenia wielkiej partii socjaldemokratycznej, podejmowane przez G.Defferre'a, doprowadziły do Kongresu w Epinay (1971r.), podczas którego powstała Partia Socjalistyczna. PS, pod kierownictwem pierwszego sekretarza F.Mitterranda, stała się „motorem” polaryzacji lewicy. Mniejsze partie, np. MRG, współpracujący ze SFIO od 1967r., zostały zdominowane przez socjalistów i wspólnie stworzyły przeciwwagę potężnej wówczas Francuskiej Partii Komunistycznej.²⁰ Podpisanie pomiędzy PS i FPK Wspólnego programu rządowego w 1972 r. było punktem zwrotnym, rozpoczynającym zmianę układu sił w lewicowym aliansie na korzyść socjalistów.

CZYNNIKI BIPOLARYZACJI

Spośród czynników wpływających na ukształtowanie się we Francji systemu bipolarnego należy wymienić: czynniki instytucjonalne, w tym najważniejszy — wyborczy, historyczne i narodowe, społeczne i ekonomiczne, kulturalne, ideologiczne i religijne.

Aktualny system partii jest konsekwencją nowych instytucji politycznych, utworzonych w latach 1958–1962.²¹ Pojawienie się prezydencjoni-

¹⁹ Por. S. Sur, *Le système politique de la Ve République*, Paris 1981, s. 48.

²⁰ Por. P. Avril, *La Ve République. Histoire politique et constitutionnelle*, Paris 1987, s. 218.

²¹ Por. F. Borella, *Les partis politiques dans la France d'aujourd'hui*, Paris 1974, s. 49; P. Avril, *L'approche institutionnelle des partis politiques*, [w:] *Droit, institutions*

zmu jako „głównej nagrody” w grze politycznej i centralnego punktu, do którego zmierzają francuskie partie polityczne i ich przywódcy, spowodowało konieczność zorganizowania ugrupowań w sposób umożliwiający im osiągnięcie tego celu.²² Prezydencjonalizm zmusił partie do intensyfikacji działań zarówno w okresie wyborów prezydenckich, jak i podczas sprawowania tego urzędu. Sojusze partyjne stały się imperatywem politycznym, ponieważ żadna partia nie jest w stanie samodzielnie przeforsować swojego kandydata. Ponadto partie starają się zabezpieczyć zorganizowane poparcie dla własnego kandydata na poziomie parlamentarnym.

Również bipolaryzacja, formująca jednorodną ideologicznie egzekutywę, zdominowaną przez prezydenta, implikuje prezydencjonalizację systemu. Wpływa, w istotnym stopniu, na praktykę konstytucyjną, tzn. wykładnię i stosowanie prawa konstytucyjnego przez naczelne organy państwowe; efektem bipolaryzacji jest także zjawisko polityzacji administracji.²³

Przyczyną bipolaryzacji w V Republice było także zachwianie prestiżu parlamentu i zmniejszenie znaczenia jego członków. Ograniczenie przestrzeni aktywności deputowanych spowodowało spadek zainteresowania wyborców indywidualnymi działaniami parlamentarzystów, większą uwagę zwrócono na ich zdolność do odgrywania roli obrońcy lub oponenta rządu.²⁴

Ważnym czynnikiem bipolaryzacji było upowszechnienie się dyscypliny głosowania w parlamencie. Jeśli partie nie kontrolowałyby głosów oddawanych przez swoich deputowanych, powstanie dwóch obozów na poziomie parlamentarnym nie byłoby możliwe.

Dyscyplina głosowania była szeroko stosowana w IV Republice. W pierwszej legislaturze V Republiki praktykowało ją jedynie 43% deputowanych, ponieważ socjaliści i komuniści, wierni tej zasadzie, ponieśli w 1958 r. klęskę wyborczą. Stopniowo jednak wszystkie partie zaczęły stosować dyscyplinę głosowania, po partiach lewicy uczynili to gaulliści, w 1978 r. praktykowało ją 100% deputowanych.²⁵ Również w UDF obowiązuje dyscyplina głosowania, chociaż nie było jej w tradycji partii składowych federacji. Jedynie MRP praktykowało ją w latach 1945–1958. Niezależni i centryści zawsze odnosili się do niej z niechęcią, usprawiedliwiając się stwierdzeniem, że wolność głosu pozostaje fundamentalną zasadą w ich politycznych rodzinach.²⁶

---

et systèmes politiques, mélanges en hommage à M. Duverger, Paris 1987, ss. 233–235, K. A. Wojtaszczyk, *Współczesne systemy partyjne*, Warszawa 1992, s. 94–95.

²² Por. m.in. V. Wright, *The Government ...*, s. 154; S. Sur, *Le système ...*, s. 46.

²³ Por. A. Jamróz, *System partyjny ...*, ss. 353–354.

²⁴ Por. V. Wright, *The Government ...*, s. 154.

²⁵ Por. M. Duverger, *Le système ...*, s. 487.

²⁶ Por. M. Duverger: *La République des citoyens*, Paris 1982, s. 172.

Lecz pozostając politycznymi partnerami gaullistów, stosujących dyscyplinę głosowania od 1958r., partie centrum zobligowane zostały do zmiany swoich parlamentarnych przyzwyczajzeń.

Dyscyplina głosowania, zmieniająca funkcjonowanie parlamentu, ogranicza wolność personalną deputowanego, nie podtrzymuje związków pomiędzy wybranymi a wyborcami. Jednocześnie sprzyja utrzymywaniu stabilnej większości parlamentarnej i efektywnego rządu.

Bipolaryzacja francuskich sił politycznych była szczególnie widoczna podczas wyborów (z wyjątkiem wyborów prezydenckich w 1969 r.). Podział na dwa obozy implikuje prawo wyborcze: sposób wyboru prezydenta, pozwalający na przejście do drugiej tury tylko dwóch kandydatów, metoda wyboru deputowanych do Zgromadzenia Narodowego oraz referendum, dzielące wyborców pomiędzy „tak” a „nie”.²⁷

M. Duverger zaproponował trzy socjologiczne prawa definiujące relacje pomiędzy systemem wyborczym do parlamentu a liczbą i strukturą partii.²⁸:

1) głosowanie większościowe w jednej turze prowadzi do ukształtowania systemu dwupartyjnego i partii o silnych strukturach;

2) głosowanie większościowe w dwóch turach pociąga za sobą system wielopartyjny, z partiami zależnymi od siebie i o słabej strukturze;

3) reprezentacja proporcjonalna implikuje system wielopartyjny z niezależnymi partiami o silnych strukturach wewnętrznych.

Te trzy prawa Duvergera, przedstawione w 1951r., stały się przedmiotem sporów, sprzeciwów i uzupełnień. Podstawowym zarzutem była zbyt ograniczona liczba przypadków zbadanych przez M. Duvergera, a więc brak podstaw do formułowania rzeczywistych praw. R.-G. Schwartzberg uznaje prawa Duvergera za wskazujące jedynie prawdopodobne orientacje.²⁹ Systematyczna analiza skutków poszczególnych głosowań przeprowadzona przez D.W. Rae (badania w latach 1945–1965 w 20 krajach) sprecyzowała hipotezy Duvergera oraz wysunęła kilka nowych wniosków. D.W. Rae stwierdził m.in., że niektóre skutki są wspólne dla wszystkich sposobów głosowania, np. zawsze profity wyborcze dużych partii są większe niż małych, że nie istnieje związek przyczynowo-skutkowy pomiędzy dwupartyjnością a głosowaniem większościowym w jednej turze.³⁰ Autor wprowadził także nową zmienną — „amplitudę okręgów” uznając, że podstawowa sprzeczność osiągnięcia

²⁷ Por. J. Charlot, *Les partis politiques en France*, Paris 1978, s. 5.

²⁸ Por. M. Duverger, *Les partis politiques*, Paris 1951, ss. 246–286 oraz M. Duverger, *L'influence des systèmes électoraux sur la vie politique*, Paris 1950, s. 13 i nast.; G. Smith, *Politics in Western Europe*, London 1972, s. 85 i nast.

²⁹ Por. R. G. Schwartzberg, *Sociologie politique*, Paris 1974, ss. 539–540.

³⁰ Por. J. L. Quermonne, *Les régimes politiques occidentaux*, Paris 1986, s. 179.

większości parlamentarnej nie istnieje pomiędzy głosowaniem większościami a proporcjonalnym, lecz pomiędzy okręgami o ograniczonym rozmiarze (od 1 do 5 miejsc do obsadzenia) a innymi.³¹

Drugie prawo M. Duvergera niektórzy specjaliści unieważnili.³², inni poddali je licznym korektom, np. F. Goguel wprowadził koncepcję „tury decydującej”.³³ M. i J. Charlot za skutki głosowania większościami w dwóch turach uznali bipolaryzację z podziałem wewnątrz każdej tendencji (podsystemy).³⁴ Poprawki te są zrozumiałe i konieczne, ponieważ prawo Duvergera sformułowane zostało na podstawie głosowania większościami w dwóch turach stosowanego w III Republice. Ten sam sposób głosowania praktykowany w V Republice, reżimie o zmienionych zasadach konstytucyjnych, mógł przynieść zupełnie odmienne wyniki.

Można więc przyjąć, że prawa Duvergera, wraz z licznymi uzupełnieniami, znalazły potwierdzenie w politycznej praktyce. Lecz związki pomiędzy wyborczymi zasadami a systemem partii nie są automatyczne czy mechaniczne i mogą być modyfikowane przez wpływ innych czynników. Wielu autorów formułuje jednak konkluzję, że „nic nie pozwala przypuszczać, iż istnieje związek przyczynowo-skutkowy pomiędzy systemem wyborczym partyjnym”.³⁵

Głosowanie większościami w dwóch turach implikuje grę polityczną w obu turach: w pierwszej następuje rywalizacja wewnątrz prawicy i lewicy, w drugiej pomiędzy blokami. W pierwszej turze każdy blok wystawia wielu kandydatów, aby zdobyć jak największą liczbę głosów. Ważne jest, aby kandydat uzyskujący największe poparcie elektoratu reprezentował daną tendencję w drugiej turze. We francuskiej terminologii wyborczej charakterystyczne są dwa terminy: „odejście” (*retrait*) i „zrzeczenie się” (*désistement*).³⁶ „Odejście” następuje wówczas, gdy kandydat wycofał się po pierwszej turze bez wskazania swoim wyborcom na kogo mają głosować w drugiej turze. Jeśli natomiast rezygnujący po pierwszej turze kandydat prowadzi kampanię na rzecz innego przedstawiciela tej samej tendencji, ma miejsce „zrzeczenie się”.

Istnieje niepisana zasada, że w pierwszej turze wyborca wybiera, a w

³¹ Por. Schwartzenberg, *Sociologie ...*, ss. 540–541.

³² Zob. Charlot, *L'action ...*, s. 512.

³³ Zob. F. Goguel, *Le référendum d'octobre et les élections de novembre 1962*, Paris 1965, ss. 306–316.

³⁴ Por. Charlot, *L'action ...*, s. 512.

³⁵ D. Nohlein, *Panorama des proportionnelles*, [w]: *La Représentation proportionnelles*, Pouvoirs 32, 1985, s. 30.

³⁶ Zob. Duverger, *Le système ...*, s. 508.

drugiej eliminuje, to znaczy głosuje na kandydata mniej „niepożądanego”. Niektórzy komentatorzy uważają głosowanie „kontra” za powszechne, utrzymują, że wyborcy francuscy głosują nie na określoną partię, ale przeciwko innej.³⁷

Podział sił politycznych na prawicę i lewicę już od końca XVIII wieku pozostaje fundamentalną francuską opozycją. Wewnątrz prawicy wyróżnić można tendencję autorytarną (gaullistowską) i liberalną (giscardowską), lewica podzielona jest na komunistyczną i socjalistyczną lub autorytarną, humanistyczną, centrową.³⁸

Podziały francuskich sił politycznych są rezultatem silnych konfliktów społecznych, niemal anachronicznych rozłamów istniejących we francuskim społeczeństwie jeszcze od czasów rewolucji.³⁹ Francuskie konflikty porównane zostały do warstw geologicznych, nie zanikających, ułożonych kolejno i wzajemnie się przenikających⁴⁰ Ph. Williams francuskie spory usystematyzował w następujący sposób: wiek XVIII — był okresem konfliktów religijnych pomiędzy racjonalistami a katolikami, wiek XIX — to czas debat zwolenników rządów demokratycznych i autokratycznych, wiek XX przyniósł problemy porządku ekonomicznego, sprzeczności pomiędzy posiadającymi a pracownikami najemnymi, bez rozwiązania konfliktów poprzednich.⁴¹ Współhistniały zatem obok siebie i wzajemnie się przeplatały konflikty pomiędzy klerykałami a antyklerykałami, monarchistami a republikanami, kapitalistami a klasą robotniczą, wprowadzające dalsze podziały wewnątrz każdego bloku.

Rola religii w życiu politycznym, a przede wszystkim kwestia szkół kościelnych, uznana została za punkt wyjścia rozróżnienia prawicy i lewicy oraz główną przyczynę sporów jeszcze w latach pięćdziesiątych XX wieku.⁴² Problemy socjalne i ekonomiczne wysunęły się na pierwszy plan od 1936 r., szczególnie zaś po 1945 r., one też wyznaczyły nową linię podziałów. Kontrowersje pomiędzy blokami powodowały także wydarzenia polityczne:

³⁷ Por. F. Goguel, A. Grosser, *La politique en France*, Paris 1975, s. 78.

³⁸ Por. P. Miguel, *Problèmes et forces politiques en France contemporaine*, Paris 1971, ss. 115–117; Quermonne, *Les régimes ...*, ss. 236–237.

³⁹ Por. m.in. H. Groszyk, *Francja*, [w:] *Systemy ustrojowe państw kapitalistycznych*, Warszawa 1975, s. 170; Sobolewski, *Partie i systemy ...*, s. 412; Sur, *Le système ...*, s. 42.

⁴⁰ Por. Chapsal, *La vie politique en France ...*, s. 20; Schwartzenberg, *Sociologie ...*, ss. 533–534.

⁴¹ Por. Chapsal, *La vie politique en France ...*, s. 20.

⁴² Por. M. Duverger, *La Ve République*, s. 235; Goguel, Grosser, *La politique ...*, ss. 23–25.

dojście do władzy de Gaulle'a, referendum w sprawie konstytucji, kwestia niepodległości Algierii.

Trudności w osiągnięciu kompromisu społecznego wynikają z postaw i charakteru Francuzów. Za zasadniczą cechę Francuzów uważa się powszechnie indywidualizm, pragnienie niezależności intelektualnej i ekonomicznej.⁴³ W sprawach politycznych Francuzi posiadają skłonność do intelektualizowania problemów, prowadzenia bardziej retorycznych niż realnych dyskusji oraz do manifestowania swoich oportunistycznych i krytykujących postaw.⁴⁴ Nie należy jednak wyolbrzymiać wpływu charakteru narodowego Francuzów na życie publiczne, ponieważ podobne cechy, przypisywane innym społeczeństwom, powodują zupełnie odmienne skutki.

Na przeobrażenie się francuskiego systemu partyjnego, ukształtowanie bipolaryzacji z ograniczoną ilością partii politycznych wielki wpływ wywarło przywrócenie zgody narodowej, osiągnięcie *consensusu społecznego*.⁴⁵ Rozwój gospodarczy Francji w latach sześćdziesiątych uczynił z niej potęgę przemysłową, państwo niezależne ekonomicznie.⁴⁶ Wzrost stopy życiowej ludności, postęp socjalny, edukacyjny, urbanistyczny itd. przyniósł transformację społeczeństwa francuskiego, rozpowszechnienie się nowego modelu życia. Nastąpiło załamanie tradycyjnych autorytetów, ustalonych norm, osłabienie religijności (szczególnie po 1968 r.), niektóre podziały okazały się sztuczne i anachroniczne.

Ewolucja systemu partyjnego V Republiki była rezultatem wielu, połączonych ze sobą czynników. Zmiany systemu politycznego, pojawienie się nowych jego elementów, takich jak prezydencjonalizm oraz zasady systemu wyborczego spowodowały konieczność konstruowania koalicji partyjnych. Zmiany systemu partyjnego stanowiły podstawę zabezpieczającą stabilną sytuację w parlamencie i utrzymywanie stałego poparcia dla prezydenta Republiki. Przełamanie tradycyjnych podziałów i konfliktów, przemiany socjo-ekonomiczne — wszystkie te czynniki uwarunkowały partyjną bipolaryzację V Republiki.

---

⁴³ Por. m.in. A. Siegfried, *Tableau des partis en France*, Paris 1930, s. 28; F. Goguel, A. Grosser, *La politique...*, ss. 19–23.

⁴⁴ Por. J. Chapsal, *La vie politique en France...*, ss. 18–19 oraz Z. Mendel, *Współczesne społeczeństwo francuskie w myśli politycznej Valéry'ego Giscarda d'Estaing*, „Studia Nauk Politycznych”, nr. 5–6 (101–102), 1989, s. 162. Zob. także opracowania o społeczeństwie francuskim, np. A. Peyrefitte, *Le mal français*, Paris 1976; Th. Zeldin *Les Français*, Paris 1983.

⁴⁵ Por. Duverger, *Le système...*, s. 506.

⁴⁶ Por. A. Prost, *Petite histoire de la France au XXe siècle*, Paris 1979, ss. 83–90.

SUMMARY

This paper is a synthetic presentation of the evolution of the party system in the Fifth French Republic. It shows the changes leading from the multiparty system established at the beginning of the Fifth Republic to the current two-party system. The paper classifies the contemporary French party system, shows the system's bipolarity and its conditions. The structure of the contemporary French party system is called, after the term coined by M. Duverger, a 'bipolar quadrille' (*quadrille bipolaire*). The term describes a situation where four parties, remaining in two relatively stable coalitions, alternate political power.

The establishment of French bipolar system was a results of interconnected conditions, primarily the development, between 1958–1962, of new political behaviours such as the increasing role of the president in the system, the tightening of voting discipline in the parliament and new institutions regarding the rules of the electoral system (two round majority elections). The paper additionally describes/analyses historic, social, ideological, and religious conditions of the French bipolar system.